

Vad kan åstadkommas genom centralt stöd till uppföljningar – Uppsala universitet

Ett bidrag till en antologi om svenska lärosätens arbete med
uppföljning av studenter, Högskoleverkets rapportserie 2004:5 R

Annika Lundmark, utvärderingschef, Uppsala universitet
Maivor Sjölund, projektledare, Uppsala universitet

Bakgrund

Sedan år 2001 finns en central enhet vid Uppsala universitet – enheten för kvalitet och utvärdering – med ett övergripande ansvar för kvalitet och utvärderingar. I enhetens uppdrag ingår att arbeta med policyfrågor rörande kvalitetsarbete och kvalitetsbedömningar, stödja institutioner och fakultetsnämnder i samband med utvärderingar och att medverka till en god dialog med Högskoleverket. Enheten skall även bevaka den nationella och internationella utvecklingen avseende kvalitetsarbete och kvalitetsbedömningar.

Verksamheten styrs av en kvalitetskommitté bestående av representanter från de olika vetenskapsområdena. På förslag från kvalitetskommittén har konsistoriet fattat beslut om universitetets kvalitetsutvecklingsprogram samt årliga handlingsprogram för kvalitetsutveckling. Såväl kvalitetskommittén som enheten arbetar med kvalitetsfrågor och utvärderingar på en universitetsövergripande nivå. Oberoende av detta initierar fakultetsnämnderna kvalitetsåtgärder och utvärderingar inom sina respektive områden.

Inom enheten för kvalitet och utvärdering arbetar fem personer, varav en på deltid. Enheten genomför dels utvärderingar i enlighet med handlingsprogrammet för kvalitetsutveckling, dels i vissa fall utvärderingar på uppdrag av någon institution eller fakultet. Enheten ger även på olika sätt stöd till institutionerna i frågor om kvalitet och utvärdering. Det gäller inte minst de ämnen och institutioner som utvärderas av Högskoleverket inom ramen för sexårsprogrammet.

Arbetet med uppföljningar i relation till sexårsplanen

I samband med att Högskoleverkets sexårsplan för utvärdering av ämnen och program startade 2001 påbörjades en successiv uppföljning av tidigare studenter vid Uppsala universitet. Hittills har före detta studenter som i sin examen har haft något av de ämnen som bedömts 2001-2003 som huvudämne följts upp. Det som särskilt skiljer dessa uppföljningar från flertalet övriga uppföljningar vid Uppsala universitet är att de direkt knyts till ämnen och program i sexårsplanen och att uppföljningarna görs centralt vid universitetet.

Inför 2001 års ämnesutvärderingar utarbetades en enkät i samarbete med olika intressenter. Urvalet av respondenter görs genom uppgifter i LADOK (Uppdok vid Uppsala universitet). I allmänhet görs ett urval omfattande före detta studenter som tagit sin grundexamen under den senare hälften av 1990-talet. Urvalsperioden förskjuts successivt i takt med att sexårsplanen framskrider. Svarsprocenten har varierat mellan olika ämnen (mellan 54% och 85%).

Enkäten har skickats ut i slutet av höstterminen och den innehåller i stort samma frågor oavsett vilket huvudämne respondenten har i sin examen. Vissa av frågorna anpassas dock till svarsgruppen, t ex frågor rörande arbetsmarknaden.

Enkäten bearbetas av personalen på enheten för kvalitet och utvärdering och en rapport skrivs för respektive ämne. Varje ämnesinstitution får denna rapport i början av kommande

vårtermin, i god tid innan självvärderingen till Högskoleverket skall vara färdig. Den utgör sedan en del av ämnets självvärdering inom ramen för sexårsprogrammet.

Enkäten inleds med frågor om kön, ålder, vilken termin studierna vid Uppsala universitet påbörjades samt huvudämne i examen. De ämnen och program som är aktuella för uppföljningen ett visst år finns listade i enkäten. De svarande får också ange om de skulle kunna tänka sig att söka till forskarutbildningen, liksom om de redan är doktorander, eller har disputerat.

Ett huvudsyfte med uppföljningen är att ämnesinstitutionerna skall få en bild av ”nyttovärdet” av studierna i det aktuella ämnet utifrån de före detta studenternas erfarenheter på arbetsmarknaden. Ett antal frågor är relaterade till erfarenheterna på arbetsmarknaden, bl.a. om hur lång tid efter grundexamen som de svarande påbörjade det första arbetet och om nuvarande sysselsättning samt i vad mån de över huvud taget förvärvat arbetat efter examen. Respondenterna får också bedöma hur nöjda de är med nuvarande arbete, hur stor användning de har av utbildningen i huvudämnet i nuvarande arbete samt huvudämnets relevans i relation till aktuella arbetsuppgifter. En relaterad fråga är hur väl arbetsuppgifterna stämmer med utbildningsnivån. Ytterligare en fråga rör i vilken grad de före detta studenterna har haft arbetsuppgifter som ställt krav på att göra muntliga/skriftliga presentationer, presentationer på engelska, förklara för icke specialister, självständigt lösa problem, argumentera och övertyga samt arbeta i projekt.

Flera frågor i enkäten kan rubriceras som attitydfrågor. De svarande får bl.a. bedöma

- om de några år efter sin examen ändrat uppfattning om värdet av studierna i huvudämnet jämfört med vad de ansåg vid tidpunkten för slutförandet av studierna
- om de i efterhand skulle valt samma huvudämne och Uppsala universitet som lärosäte
- vad som var mindre bra eller saknades i studierna
- vad som var särskilt bra med studierna avseende huvudämnets innehåll
- i vilken utsträckning lärarna i huvudämnet beaktade studenternas synpunkter
- den färdighetsträning som ingick i utbildningen (muntlig/skriftlig presentation, förklara för icke specialister, självständigt lösa problem etc)
- i vilken grad studierna i huvudämnet bidragit till målen i högskolelagen
- olika undervisnings- och arbetsformer efter den nytta man haft av dem efter examen.

Flera av de institutioner som hittills har fått uppföljningsrapporter har på olika sätt uttryckt värdet av den information rapporten innehåller. Företrädare för några institutioner menar att möjligheterna att själva skapa sig en systematisk uppfattning om arbetsmarknaden för de egna studenterna är mycket små, och att resultatet av uppföljningsenkäten givit dem värdefull kunskap att förmedla till aktuella studenter. Ytterligare en institution har t ex påtalat att de före detta studenternas inte helt positiva bedömningar av den färdighetsträning som ingick i utbildningen initierat ett utvecklingsarbete utifrån detta resultat.

Andra uppföljningar

Förutom de utvärderingar som genomförs centralt vid enheten för kvalitet och utvärdering i relation till sexårsplanen, har bland annat lärarutbildningen, apotekarprogrammet och receptarieprogrammet följts upp genom enkät- och intervjustudier under de senaste åren. Dessa uppföljningar har i stort inneburit att utvärderingen planerats i nära samverkan mellan berörd fakultet och den centrala enheten, vilket gör att utvärderingens uppläggning och konkreta frågor blivit väl förankrade. Ansvaret för utvärderingens genomförande och rapportering har legat på den centrala enhetens professionella utvärderare. De har också gjort i stort sett allt operativt arbete som krävts. Ekonomiska bidrag för att genomföra dessa utvärderingar har i de nämnda exemplen erhållits från respektive fakultet.

Våra erfarenheter av dessa uppföljningar är mycket positiva. De frågor som har ställts till före detta studenter har i hög grad varit utformade utifrån det aktuella programmets innehåll, arbetsformer och arbetsmarknad. Många av frågorna kan betecknas som åtgärdsrelevanta. De är med andra ord utformade så att frågeformuleringar och svarsfördelningar ger tydliga signaler om vad som enligt de före detta studenternas erfarenheter på arbetsmarknaden fungerar väl respektive mindre väl i den utbildning de avslutat.

Särskilt när det gäller utvärderingen av apotekarprogrammet har man från farmaceutiska fakulteten uttryckt sin uppskattning av nyttovärdet av uppföljningen. Man har bl.a. använt sig av resultaten vid information till gymnasieelever och nya studenter på programmet. Uppföljningen har vidare varit ett värdefullt underlag i utvecklingsarbetet med apotekarprogrammet. Den har också resulterat i positiva förändringar i apotekarprogrammet vid Uppsala universitet.

Effekter av en central utvärderingsfunktion

En effekt av en central utvärderingsfunktion är att förutsättningarna för universitetsövergripande sammanställningar och jämförelser underlättas. Det gäller såväl mellan fakultetsområden som mellan institutioner. Sådana jämförelser måste alltid göras mot bakgrund av de skiftande villkor som olika ämnesområden arbetar utifrån. Men trots skillnader kan jämförelserna bidra till intressanta och fruktbara diskussioner mellan olika verksamhetsföreträdare.

Ett exempel på detta är att resultaten från en s.k. uppföljningsenkät i samband med Högskoleverkets utvärderingar av ämnen under 2001 och 2002 har aggregerats och bearbetats. Resultatet av denna bearbetning har sammanfattats i en särskild rapport med titeln "Före detta studenters uppfattningar om sina studier och nyttan av dem i arbetslivet". Intresset för denna rapport har varit stort från fakulteterna vid Uppsala universitet, eftersom den fakultetsvis belyser starka och svaga sidor i utbildningen i de avseenden som enkäten berör. När det finns empiriska data till och med 2004 års uppföljning kommer en motsvarande aggregering att ske för åren 2001-2004.

Andra intressanta jämförelser har kunnat göras inom forskarutbildningen. Under läsåret 2002/2003 erbjöds alla doktorander, med en aktivitetsgrad på minst 20 procent, att besvara en enkät om sin utbildning. Resultaten av dessa enkäter har sammanställts insitutionsvis och sända till respektive institution. Huvudsyftet var att respektive institution skulle göra en analys av hur just deras forskarutbildning fungerade. Men samtidigt har också dessa data kunnat sammanställas för respektive fakultetsområde. Det har givetvis även varit möjligt att jämföra institutioner inom en fakultet. Dessa jämförelser på universitetsnivå har rönt stort intresse och bidragit till en konstruktiv diskussion om förutsättningar för att bedriva forskarutbildning med hög kvalitet.

En central enhet medför även att det finns en samlad kompetens inom området kvalitet och utvärdering inom universitetet. Genom att enheten ger konsultativt stöd till institutioner och fakulteter som själva initierar utvärderingar kommer denna kompetens även dessa verksamheter till godo. En samlad kompetens medför att vissa effektivitetsvinster kan göras. Det gäller inte minst skapande av rutiner för att utforma och analysera enkäter. Hanterandet av en stor mängd enkäter gör det lönsamt att anskaffa teknisk utrustning för detta. Dessutom utvecklas en hög kompetens hos personalen i användningen av statistikbearbetningsprogram som Statview och SPSS. Det dagliga arbetet gör att även kompetensen inom enkätkonstruktion och rapportskrivande blir hög. Sannolikt bidrar detta både till en relativt hög effektivitet och god kvalitet i utvärderingarna. Specialiseringen i arbetet medför även att det är lättare att rekrytera ny personal med relevant kompetens.

En viktig strategisk utgångspunkt för enheten för kvalitet och utvärdering vid Uppsala universitet har varit att ge institutionerna stöd i deras eget kvalitetsarbete. Kostnaderna för enhetens verksamhet belastar givetvis de medel som går till gemensamma ändamål vid universitetet. Dessa kostnader måste alltid begränsas inom ett universitet och kunna försvaras. Genom att institutionerna erfar att de får stöd i sina strävanden att skapa en bättre utbildning kan enhetens arbete med kvalitet och utvärdering legitimeras. Det gensvar som enheten fått från framför allt institutionerna kan tolkas som att enheten uppfattas som relevant och legitim. Detta till trots att enheten ibland fungerar som budbärare från den centrala nivån inom universitetet, och även för utvärderingar som initierats externt, t ex av Höskoleverket.

Ytterligare ett skäl kan anföras för en central enhet som är självständig gentemot fakultetsnämnder och institutioner. Enheten kan uppfattas som mer neutral av dem som besvarar enkäter än den egna institutionen. En central enhet kan hantera enkätsvaren på ett sådant sätt att de anonymiseras innan resultaten rapporteras till institutionen. Respondenterna kan därigenom känna en större trygghet i att deras svar inte kan identifieras (via handstil, eller val av ord och uttryck) av någon vid den egna institutionen. Enheten för kvalitet och utvärdering garanterar självfallet alla de studenter och doktorander som besvarar enkäter full integritet. Det finns emellertid en hake i detta. Som en enhet inom förvaltningen arbetar vi under offentlighetsprincipen. I sträng mening skall varje inkommet enkätsvar behandlas som inkommen handling och diarieföras. De innebär att varje enskilt enkätsvar i princip skall hållas tillgängligt för en intresserad allmänhet. Detta är ett juridiskt dilemma som på sikt borde lösas. Den lagstiftning om sekretess som finns idag omfattar endast enkätstudier som genomförs i forskningssyfte. För närvarande följer vi de regler som finns vid Uppsala universitet för kursvärderingar. Enligt dessa regler är det sammanställningarna av svaren som görs tillgängliga.

Värdet av att öka verksamheten med uppföljningar

Skulle det vara önskvärt med ytterligare centrala resurser för uppföljningar vid Uppsala universitet. Vi kan givetvis endast uttala oss om den verksamhet som bedrivs vid den universitetsövergripande enheten för kvalitet och utvärdering. Huruvida det finns önskemål inom de olika fakultetsnämnderna om ökade resurser för uppföljningar kan vi inte uttala oss om.

I det fall resurserna för den centrala enheten skulle utökas, skulle sannolikt mer av konsultativa insatser gentemot institutioner och fakulteter göras. Dessa insatser skulle i så fall troligen gälla frågor som rör de studenter som fortfarande är aktiva studenter vid Uppsala universitet.

Som framgått ovan finns ett värde i att göra uppföljningar av tidigare studenter. Men detta bör trots allt vägas mot värdet av att utvärdera nu pågående utbildning och hur dagens studenter ser på sin utbildning. En aktivitet i relation till uppföljningsstudier som för flera intressenter borde vara fruktbar, är någon form av dialogseminarier i samband med avslutade uppföljningsstudier. De blir emellertid sannolikt mer meningsfulla om de planeras och genomförs på fakultets- eller institutionsnivå. Tänkbara intressenter vid denna typ av seminarier är både före detta studenter, företrädare för relevant arbetsmarknad samt institutionsledning, lärare och aktiva studenter.

Inom nuvarande resursram kommer vi inte att utöka verksamheten med uppföljningsenkäter. Under år 2004 planerar Uppsala universitet emellertid att göra en alumnundersökning av dem som disputerat vid lärosätet. Denna studie innebär en fördjupning av den utvärdering av forskarutbildningen som nämnts ovan. En begränsad studie gjordes år 2002 av disputerade

inom den kemiska sektionen. De ansvariga för forskarutbildningen inom kemi menade att den gav dem värdefull information om innehållet i utbildningen och om arbetsmarknaden.

Dessutom planerar vi att göra vissa tematiska utvärderingar av hur dagens studenter ser på vissa aspekter i sin utbildning (t.ex. internationalisering, forskningsanknytning etc).

Avslutande reflektioner

Det finns självfallet ett värde i att följa upp hur tidigare studenter uppfattar sin utbildning några år efter examen. Det ger upphov till reflektion hos dem som ansvarar för utbildningen om kursernas innehåll, utbildningens uppläggning, eventuell praktik och hur arbetsmarknaden ser ut. En uppföljning som ger en positiv bild av utbildningen fungerar troligen stimulerande för lärare och andra ansvariga för utbildningen. En uppföljning som visar på brister sporrar antagligen till åtgärder för att komma till rätta med dessa. Det finns även ett incitament i att jämföra sig med andra som kan bidra till utveckling av den egna verksamheten.

Det rätlinjiga samband som ofta antas finnas mellan utbildning och arbetsmarknad kan dock ifrågasättas. Det hinner gå många år, och stora förändringar kan ha skett, både inom utbildning och på arbetsmarknaden, från den tid då en student påbörjat sin utbildning till dess samma person skaffat sig några års erfarenhet på arbetsmarknaden. Olika tillfälligheter i livet och de valsituationer en individ ställs inför under dessa år spelar antagligen en stor roll för den personliga mognaden och faktisk karriärväg. I vissa fall kanske det inte heller är utbildningens innehåll, i snäv mening, som blir styrande för en individs arbete och karriär. Det kanske istället handlar om den totala studiemiljön, aktiviteter vid sidan av studierna, knytande av vänskapsband och byggande av nätverk med studenter och lärare, som på sikt visar sig viktig inför framtiden.

Ett annat argument, som ofta framförs, är att universiteten genom analyser av arbetsmarknaden, bör anpassa utbildningarna i enlighet med önskemål från avnämarna. Enligt professor Ulrich Teichler, som genomfört många studier av sambandet mellan utbildning och arbetsmarknad, beror svaren på vilka avnämare som tillfrågas. Önskemålen varierar ofta mellan krav på generell kompetens eller specialistkompetens. Högre chefer och personal inom personalavdelningar tenderar att efterfråga generell kompetens, medan ansvariga på linjen, som har direkt erfarenhet av kvalificerat (vetenskapligt) arbete efterfrågar specialistkompetens. Han menar att det finns skäl att se upp med kraven på generalistkompetens. ”Also, in-depth study in a given field is still considered a solid basis for professional preparation. In particular, *specialised curricula* are highly esteemed in many areas of science and engineering. And last but not least, many newly emerging and fastgrowing sectors of graduate employment are calling for respective in-depth expertise.”¹

Ur universitetets perspektiv är det viktigt att studenterna får med sig det förhållningssätt till kunskap som stadgas i högskolelagen. Det vill säga att de har förmåga till självständig och kritisk bedömning och att de självständigt kan lösa problem samt har förmåga att följa kunskapsutvecklingen inom sitt område. För utvecklingsarbetet med ämnes- och programutbildningar är därför aktuell forskning i de flesta fall den viktigaste utgångspunkten, även om avnämarna ännu inte upptäckt och efterfrågar denna kunskap.

---

¹ Ulrich Teichler: ”*Relationships between higher education and employment*”. in Tertiary Education And Management. The Journal of EAIR, a European Higher Education Society. Volume 6, Number 2, 2000, sid 87-88.